

NAZAR ESHONQUL HIKOYALARIDA TARIXIY VOQELIK VA BADIY SEMANTIKA: AFSONA, RIVOYAT VA RAMZLAR POETIKASI

Gulbahor Ortiqova
Kamol qizi

Qarshi Davlat Universiteti
Adabiyotshunoslik: o'zbek adabiyoti

Annotatsiya

Mazkur maqolada Nazar Eshonqul hikoyalarida tarixiy voqelikning afsona, rivoyat va ramzlar orqali badiiy semantikaga aylanishi tadqiq etiladi. Maqsad yozuvchi hikoyachiligida o'tmishning bevosita voqea sifatida emas, yashirin ma'no, mifopoetik qatlam va predmetlashgan belgi ko'rinishida qanday ifodalanishini aniqlashdan iborat. Tahlil shuni ko'rsatadiki, adib hikoyalarida afsona va rivoyat tayyor folklor unsuri sifatida emas, balki tarixiy xotirani chuqurlashtiruvchi ichki struktura vazifasini bajaradi. Ramzlar esa o'tmishning nomlanmay qolgan qatlamlarini ifodalovchi semantik markazlarga aylanadi.

Kalit so'zlar: Nazar Eshonqul, hikoya poetikasi, tarixiy semantika, afsona, rivoyat, ramz, mifopoetika, xotira poetikasi.

Аннотация. В статье рассматривается превращение исторической реальности в художественную семантику через легенду, предание и символ в рассказах Назара Эшонкула. Цель исследования состоит в том, чтобы определить, каким образом прошлое в авторской прозе выражается не только как событие, но и как скрытый смысл, мифопоэтический слой и предметно-знаковая система. Анализ показывает, что легенда и предание в рассказах писателя выступают не внешним фольклорным украшением, а внутренней структурой, углубляющей историческую память.

Ключевые слова. Назар Эшонкул, поэтика рассказа, историческая семантика, легенда, предание, символ, мифопоэтика, поэтика памяти.

Abstract. This article examines how historical reality in Nazar Eshonqul's short stories is transformed into artistic semantics through legend, mythic residue and symbolism. The aim is to show how the past in his fiction appears not merely as narrated event but as latent meaning, mythopoetic layer and symbolic structure. The analysis demonstrates that legend and oral residue do not function as decorative folklore; instead, they deepen historical memory and reorganize narrative perception.

Keywords. Nazar Eshonqul, short story poetics, historical semantics, legend, tale, symbol, mythopoetics, poetics of memory.

Kirish

Nazar Eshonqul hikoyachiligining o'ziga xosligi shundaki, unda tarixiy voqelik ko'pincha ochiq tarixiy bayon shaklida emas, balki semantik jihatdan zich, ramziy va ko'p qatlamli badiiy makon ko'rinishida yashaydi. Yozuvchi hikoya janrining ixcham

tabiatidan foydalangan holda o‘tmishni bevosita aytmasdan turib ham sezdirish, tarixiy xotirani predmet, tovush, sukut, afsonaviy ishora yoki g‘alati holat orqali jonlantirishga erishadi. Shu sababli uning hikoyalarini o‘qishda mazmuni faqat voqea sathida izlash matnning katta qismini yo‘qotish bilan barobar. Adib ko‘pincha afsona va rivoyatning tayyor shaklini keltirmaydi, balki ularning qoliplarini, ohangini va yashirin modelini matn ichiga singdiradi; natijada o‘tmish aniq vaqt emas, tarixiy-semantik qatlamga aylanadi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqot uchun Nazar Eshonqulning afsona, rivoyat, ramz va tarixiy xotira kuchli seziladigan hikoyalari tanlab olindi; xususan “Shamolni tutib bo‘lmaydi”, “Qo‘l”, “Farishta”, “Ochilmagan eshik”, “Tobut”, “Haykal” va “Maymun yetaklagan odam” matnlari tahlil markaziga qo‘yildi. Materiallarni o‘rganishda semantik, mifopoetik, intertekstual, germeneytik va obrazlar tizimi tahlili usullaridan foydalanildi. Har bir hikoyada afsonaviy ohang qanday paydo bo‘lishi, rivoyat unsuri matn ichida ochiq yoki yashirin holda qanday ishlashi, predmet va detallar qanday ramziy yuk ko‘tarishi, sukut va bo‘shliqlar qaysi tarixiy ma‘nolarni uyg‘otishi kuzatildi. Metodologik jihatdan tarixiy voqelik bu yerda hujjatli manzara emas, balki xotira, tasavvur va semantik izlar orqali qayta tiklanadigan badiiy haqiqat sifatida talqin qilindi.

Natijalar

Tahlil natijalari Nazar Eshonqul hikoyalarida tarixiy voqelikni badiiy semantikaga aylantirishning to‘rt asosiy usuli mavjudligini ko‘rsatdi. Birinchi usul — afsona va rivoyat modelining yashirin holda kompozitsiyaga singdirilishi; bunda matn xalq og‘zaki xotirasining ohangini saqlaydi, lekin uni zamonaviy ruhiy muammo bilan bog‘laydi. Ikkinchi usul — ramziy predmetlarning markazlashuvi; qo‘l, tobut, eshik, haykal, shamol kabi detallar oddiy buyum bo‘lib qolmay, o‘tmishning siqilgan belgisi sifatida ishlaydi. Uchinchi usul — g‘alati, mavhum yoki bezovta muhit yaratish orqali tarixiy xotirani bevosita aytmasdan sezdirish. To‘rtinchi usul esa qahramon ruhiyatining mifopoetiklashuvi bo‘lib, unda shaxsiy iztirob tarixiy tajribaning umumlashgan ifodasiga aylanadi.

Muhokama

Bu natijalar Nazar Eshonqul hikoyalarini zamonaviy o‘zbek nasrida tarixiy xotiraning yangi ifoda shakli sifatida talqin qilish imkonini beradi. Hikoyalardagi g‘ayrioddiy predmetlar, sokin dahshat yoki afsonaviy ohang shunchaki estetik bezak emas; ularning har biri tarixiy ma‘noni chuqurlashtiruvchi vositadir. Yozuvchi o‘tmishni ochiq tarixiy xronika shakliga keltirmay, uning izlarini muhitga, ruhiyatga va ramzga joylaydi; bu esa hikoya janriga katta semantik sig‘im beradi. Afsona va rivoyat matnga kollektiv xotira ritmini olib kiradi, ramzlar esa tarixning aytilmay qolgan qatlamlarini ko‘rinadigan qiladi. Shu jihatdan Nazar Eshonqul hikoyalari realist bayon bilan mifopoetik idrok o‘rtasida turib, o‘quvchini tayyor xulosa emas, ma‘no izlash jarayoni bilan yuzlashtiradi.

Xulosa

Tadqiqot yakunlari Nazar Eshonqul hikoyalarida tarixiy voqelik afsona, rivoyat va ramzlarning murakkab o‘zaro aloqasi orqali badiiy semantikaga aylanishini tasdiqladi. Yozuvchi hikoya janrining ixcham imkoniyatidan foydalanib, o‘tmishni

ko‘p qatlamli ma‘no tizimiga aylantiradi: rivoyat tarixiy xotirani chuqurlashtiradi, ramz uni siqilgan estetik belgiga ko‘chiradi, mifopoetik ohang esa matnga umumlashgan ma‘naviy kenglik beradi. Natijada hikoyalarda tarixiylik faktlar yig‘indisi emas, balki seziladigan, lekin ko‘pincha to‘liq aytilmaydigan ma‘no maydoni sifatida mavjud bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nazar Eshonqul. “Shamolni tutib bo‘lmaydi” (hikoya). Ziyouz.uz.
2. Nazar Eshonqul. “Qo‘l” (hikoya). Ziyouz.uz.
3. Nazar Eshonqul. “Farishta” (hikoya). Ziyouz.uz.
4. Nazar Eshonqul. “Ochilmagan eshik” (hikoya). Ziyouz.uz.
5. Nazar Eshonqul. “Tobut” (hikoya). Ziyouz.uz.
6. Nazar Eshonqul. “Haykal” (hikoya). Ziyouz.uz.
7. Nazar Eshonqul. “Maymun yetaklagan odam” (hikoya). Ziyouz.uz.
8. Nazar Eshonqul (1962). Ziyouz.uz biografik sahifasi.
9. “Nazar Eshonqul hikoyalarida ramz”. ilmiy maqola.
10. “Nazar Eshonqul ijodida diniy rivoyatlar ifodasi”. ilmiy maqola.
11. Xolliyeva, M.B. va boshqalar. “Nazar Eshonqul hikoyalarida inson taqdirining badiiy talqini”.
12. Xudayberdiyeva, K. “Nazar Eshonqul va o‘zbek nasrida postmodernizmning shakllanishi”.